

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТА ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В СИТУАЦІЇ ВІДСУТНОСТІ ОБШУКУВАНОЇ ОСОБИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

CERTAIN PROBLEMS OF PROCEDURAL REGULATIONS AND TACTICS OF MAKING A SEARCH IN THE ABSENCE OF A SEARCHING PERSON ACCORDING TO THE CODE OF CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE

Переверза О.Я.,

кандидат юридичних наук,

викладач Ізмаїльського навчального центру

Національного університету «Одеська юридична академія»,

завідувач кафедри права Придніпурської філії

Міжрегіональної Академії управління персоналом

Стаття присвячена новелам законодавчої регламентації процесу обшуку як слідчої (розшукової) дії. Визначаються ситуація обшуку й окремо ситуація відсутності обшукуваної особи. Зроблено висновок щодо зміни законодавства для забезпечення прав обшукуваної особи.

Ключові слова: законодавче тлумачення процесуальних особливостей обшуку, ситуації обшуку, тактика обшуку за відсутності обшукуваної особи-володаря, фіксація результатів обшуку.

Статья посвящена новеллам законодательной регламентации процесса обыска как следственного (розыскного) действия. Определены ситуации обыска и отдельно ситуация отсутствия обыскиваемого лица. Сделаны выводы по изменению законодательства для обеспечения прав обыскиваемого лица.

Ключевые слова: законодательное толкование процессуальных особенностей обыска, ситуации обыска, тактика обыска при отсутствии обыскиваемого лица-владельца, фиксация результатов обыска.

The following article covers the novels of legislative regulations of making a search process during the conduct of investigative actions, determines the cases of conducting a search and also the cases when a searching person is absent. Making conclusion the author of the article suggests changing in criminal legislation in order to ensure the rights of a searching person.

Key words: legislative interpretation of conducting a search procedural specifics, cases of conducting a search, making a search in the absence of a searching person (owner), fixation of the results of making search.

Постановка проблеми. Обшук – одна із слідчих (розшукових) дій, у ході якої отримуються джерела доказів: речові докази та документи. Згідно зі ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вина не буде доведена в законному порядку та встановлена обвинувальним вироком суду. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [1]. 19 листопада 2012 р. змінилася процесуальна регламентація проведення обшуку (ст. ст. 233–236 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)) та загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 223 КПК України) [2], що зумовлює переосмислення тактики проведення обшуку, особливо в ситуації відсутності за місцем проведення обшуку особи, якій належить володіння.

Стан дослідження. У теорії кримінального процесу питання процесуальних основ обшуку розглянуто в багатьох працях таких учених, як М.Л. Лобойко, А.В. Молдован, В.Я. Тацій, Л.Д. Удалова, В.М. Тертишник, О.В. Коревиш, О.Б. Комарицька, О.В. Рубежанська, С.В. Страхова та інших [3; 4; 5, с. 389–396; 6, с. 39–42; 7; 8, с. 379–385; 9, с. 46–55; 10, с. 41–46; 11, с. 304–306; 12, с. 108–110]. У криміналістичній літературі дослідженню тактики обшуку приділяли увагу такі криміналісти: В.В. Пяковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, В.Ю. Шепитько, В.Н. Гоч та інші. [13, с. 341–351; 14, с. 67–94; 15]. Не обійшли увагою це питання й практичні працівники в інформаційних джерелах [16–18]. Водночас залишаються поза увагою вчених деякі дискусійні проблеми, пов'язані з процесуальною регламентацією та тактикою проведення обшуку в ситуації відсутності обшукуваної особи – володаря.

Метою статті є, по-перше, визначення деяких проблемних питань процесуальної регламентації проведення

обшуку за КПК України 2012 р., по-друге, визначення нових ситуацій проведення обшуку та вдосконалення тактики проведення обшуку в ситуації відсутності особи-володаря.

Виклад основного матеріалу. Стаття 30 Конституції України гарантує недоторканість житла чи іншого володіння особи [1], у розвиток цієї норми законодавець закріпив конституційну засаду кримінального процесу в ст. 13 КПК України з тотожним змістом [2]. На необхідність дотримання цих норм неодноразово вказували науковці [10, с. 42; 19, с. 76]. І.Ю.Бабенко на підставі інтерв'ювання практичних робітників підкреслює, що «в першу чергу уваги потребують права людини в галузі недоторканості особи, житла й особистого житла, бо ці права найчастіше обмежуються під час здійснення досудового розслідування» [19, с. 76]. Дослідник робить висновок, що ці фізичні права мають бути «найбільш забезпечені на досудовому розслідуванні» [19, с. 76].

У рамках цієї статті, по-перше, розглянемо деякі проблемні питання процесуальної регламентації проведення обшуку за КПК України 2012 р. З одного боку, законодавець досить детально регламентує в ст. ст. 223, 233–236 КПК України процесуальний порядок проведення обшуку, з іншого – у них наявні деякі прогалини в процесуальній регламентації обшуку.

На нашу думку, процесуальна регламентація проведення обшуку має такі етапи: 1) виявлення підстав для проведення обшуку та отримання ухвали слідчого судді – дозволу на обшук житла або іншого володіння особи; 2) проведення обшуку на місці; 3) фіксація ходу та результатів обшуку.

Однак у зв'язку з тим, що відсутня єдина практика розгляду питань, пов'язаних із проведенням обшуку, у науковій літературі з'явилися численні статті, присвячені процесуальному порядку проведення обшуку. О.В. Керевич

[8, с. 379–384] приділяє увагу якості процесуальних підстав для проведення обшуку – клопотання слідчого (прокурора) про проведення обшуку й ухвали слідчого судді про проведення обшуку. О.Б. Комарницька більш детально аналізує клопотання на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, а також підстави для проведення особистого обшуку особи [9, с. 46–55; 10, с. 41–46]. Не обділяють увагою ці питання й інші автори, які аналізують особливості розслідування окремих видів злочинів [11, с. 304–307; 15, с. 443–449]. Науково-практичні коментарі до КПК України більш детально перераховують указані підстави [20–22].

Тому в рамках цієї статті ми зупинимось на іншій проблемі процесуальної регламентації проведення обшуку – на стадії, коли всі дозвільні документи для проведення обшуку отримані та настає час проводити обшук. Для цієї мети законодавець увів до КПК України ст. 236 з назвою «Використання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи». Під час детального вивчення тексту цієї статті в практичних працівників можуть виникнути численні запитання щодо застосування цієї норми. Так, ч. 3 ст. 236 КПК України закріпила норму, що «перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія» [2]. Тому виникає питання: яку саме іншу особу мав на увазі законодавець? Які критерії якості процесуального статусу цієї особи? У разі відсутності володаря, хто в змозі оскаржити незаконні дії слідчого або прокурора (як суб'єктів, які проводять обшук) у ході підготовчого провадження згідно із ч. 2 ст. 303 КПК України. Хто має право, згідно із ч. 8 ст. 236 КПК України, робити заяви, які підлягають занесенню до протоколу обшуку?

О.В. Коревич підкреслює: «У ході проведення досудового розслідування та судового слідства на підставі КПК України виникають численні суперечки між учасниками кримінальних правопорушень із питань отримання копії протоколу обшуку особою, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншою присутньою особою, оскільки вручення такої копії ст. 236 КПК України не передбачено. Виникає парадоксальна ситуація, коли слідчий або прокурор перед початком виконання ухвали слідчого судді про проведення обшуку житла чи іншого володіння ознайомлює особу з ухвалою слідчого судді та вручає копію ухвали. При цьому після проведення обшуку жодних процесуальних документів особі не надається. Таким чином, вона позбавляється права на підтвердження факту вилучення речей, предметів, документів» [9, с. 383].

Частково ця проблема була вирішена законодавцем 13 травня 2015 р., коли до ст. 236 КПК України була додана ч. 9, якою прописано такі норми: «Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилученого майна (за наявності) вручається особі, у якій проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або її представникові. При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації» [2]. Зазначена норма стала першим кроком для тлумачення за аналогією ч. 3 ст. 236 КПК України: іншою особою може бути «повнолітній член сім'ї або її представник». Водночас законодавець не дав тлумачення терміна «представник». Тому потрібно на законодавчому рівні закріпити тлумачення поняття «представник володаря житла», а також встановити, якими документами ці повноваження закріплюються.

У межах указаних проблем звернімо увагу на ч. 4 ст. 236 КПК України, у якій визначено: «У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці в житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться в житлі

чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб» [2]. На жаль, тлумаченню цієї статті не приділяли уваги вказані автори, вони лише переписували її текст у свої статті та коментарі [11, с. 304; 20; 21; 22]. Зазначена проблема поверхнево підіймалася деякими практичними працівниками – захисниками в інформаційних ресурсах [23; 24].

Щодо цієї норми виникає ще більш запитань. На нашу думку, проведення обшуку в разі відсутності осіб взагалі порушує право особи володаря на недоторканість житла та іншого володіння особи в частині права робити заяви, які підлягають занесенню до протоколу обшуку, та позбавляє права на оскарження незаконних дій слідчого або прокурора, оскільки фактично в протоколі обшуку будуть відсутні її підписи. Обов'язкова наявність понять фактично не захищає права володаря. Ця норма підлягає вилученню з КПК України як така, що порушує права особи на недоторканість житла.

По-друге, у статті необхідно зупинитися на особливостях зміни тактики проведення обшуку у зв'язку з прийняттям КПК України в 2012 р. У криміналістичній літературі в тактиці проведення обшуку розписані такі етапи: 1) підготовка до проведення обшуку; 2) тактичні прийоми проведення обшуку; 3) фіксація ходу та результатів обшуку [13, с. 341–351; 14, с. 67–945; 15, с. 444–449]. У тактичному плані прийоми проведення обшуку залежать від ситуаційного підходу до тактики проведення обшуку. Л.П. Ковтуненко дає детальний поділ ситуацій обшуку, враховуючи об'єктивні (а) кількість об'єктів та одночасність проведення цієї слідчої дії; б) час, що сплинув із моменту одержання слідчим інформації про місцезнаходження предмета пошуку, до безпосереднього проведення обшуку; в) міра доступу слідчого до об'єкта обшуку; г) присутність (або відсутність) обшукуваного під час проведення слідчої дії; г) рівень поінформованості слідчого про обшукувану особу про предмет пошуку, вірогідні місця його переховування та способи маскування) та суб'єктивні (а) рівень професійної підготовки слідчого, його вміння використовувати рефлексивне мислення й управління; б) позиція й поведінка обшукуваної особи) чинники [25, с. 177]. Автор, розвиваючи свою думку, підкреслює, що якщо обшукуваний присутній під час проведення цієї слідчої дії, зусилля слідчого, з одного боку, повинні бути спрямовані не тільки на відшукування певних предметів, а й на спостереження за поведінкою присутньої особи: її поведінка може як мати елементи взаємодії зі слідчим, так і вирізнятися протидією, конфліктністю. Нерідко ця особа перебуває в стані напруги, виявляє мимовільні реакції, за якими слідчому належить спостерігати і вмільо використовувати їх [25, с. 177]. Проте науковець не досліджує тактику дій слідчого в ситуації відсутності обшукуваного. На нашу думку, виходячи з аналізу чинного КПК України (на відміну від КПК 1960 р.), ситуацію «відсутності обшукуваної особи» можна поділити в тактичному плані на дві: 1) відсутність обшукуваної особи-володаря та одночасної присутності іншої особи; 2) відсутності взагалі будь-яких осіб (крім слідчого та понять) під час проведення обшуку. У тактичному плані ситуація присутності іншої особи спостерігалася й раніше (до початку дії КПК України 2012 р.): до проведення обшуку залучалися або особа, яка займає приміщення, або повнолітній член її родини, або представники житлово-експлуатаційної організації чи місцевої Ради народних депутатів. За наявності під час обшуку інших осіб (не володарів та не осіб, які займають ці приміщення, наприклад, за умови оренди житла) слідчий позбавлений можливості виявити дійсні реакції на подію цих осіб, оскільки вони найчастіше не поінформовані про місця знаходження розшукуваних предметів. Проте ці особи можуть спостерігати за ходом та результатами обшуку та після його проведення можуть підтвердити законність процедури проведення обшуку,

зберегти другий екземпляр ухвали слідчого судді та копію протоколу обшуку, а також підписати відповідні документи й проінформувати володаря. Це додаткова гарантія для дотримання прав володаря або особи, яка займає таке приміщення, оскільки оригінальні підписи осіб позбавляють у подальшому можливості для слідчого або прокурора «переписати» протокол обшуку в «потрібному» напрямі для фальсифікації доказів.

Ситуація відсутності взагалі будь-яких осіб (крім слідчого та понятих) під час проведення обшуку та залишення ухвали судді на видному місці в житлі або іншому володінні особи є новою, тому що КПК України 1960 р. не передбачав такої можливості. У тактичному плані слідчий (прокурор) не може завчасно до проведення обшуку інформувати володаря про свій намір провести обшук, оскільки буде втрачено фактор раптовості проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Максимум, що може здійснювати слідчий (прокурор), – це проінформувати володаря, коли він разом із понятими буде знаходитися на вході на місце проведення обшуку. Навіть у цьому випадку зовсім незрозуміло, скільки часу потрібно очікувати володаря. Слідчий обмежений у часі проведення обшуку, який можна проводити згідно із ч. 4 ст. 223 КПК України тільки з 6.00 до 22.00 години [25, с. 177]. У тактичному плані така ситуація дуже складна, адже слідчий (прокурор) не має можливості спостерігати за чиймись психологічними реакціями. Фактично слідчий (прокурор) сам «господарює» в чужому приміщенні, яке найчастіше бачить уперше. Слідчий (прокурор) не має можливості вручити під підпис копію протоколу обшуку, нема кому робити зауваження до протоколу. У цій ситуації володар житла або іншого володіння може дізнатися про факт проведення обшуку та його результати через значний термін часу, що ускладнює оскарження законності дій слідчого (прокурора). Доки законодавець не вилучить ч. 4 ст. 236 КПК України, у криміналістичній науці повинна існувати така слідча ситуація, як проведення обшуку в разі відсутності володаря або інших осіб-представників. У тактичному плані під час складання протоко-

лу обшуку необхідно детально записати заходи, які здійснював слідчий (прокурор) для інформування володаря про необхідність прибути на місце проведення обшуку, а також усі дії, які проводяться під час обшуку. Бажаним є також інформування володаря після проведення обшуку про факт проведення обшуку в стислі терміни (наприклад, 24 години) з врученням йому під підпис копії протоколу обшуку. Також бажано в разі, якщо обшук проводить слідчий, інформувати впродовж 24 годин прокурора про факт проведення обшуку з направленням йому копії протоколу обшуку. Таким чином, бажано складати протокол у чотирьох примірниках (один до справи, один для залишення в житлі, один для вручення особі, один для прокурора).

Висновки. На підставі викладеного можна зробити такі висновки. По-перше, потрібно на законодавчому рівні закріпити тлумачення поняття «представник володаря житла», а також встановити, якими документами ці повноваження закріплюються, а також вилучити ч. 4 ст. 236 КПК України. По-друге, у криміналістичній науці повинна існувати така слідча ситуація, як проведення обшуку в разі відсутності володаря або інших осіб-представників. У цій ситуації в тактичному плані під час складання протоколу обшуку необхідно детально записати заходи, які здійснював слідчий (прокурор) для інформування володаря про необхідність прибути на місце проведення обшуку, а також усі дії, які проводяться під час обшуку. Бажаним є також інформування володаря після проведення обшуку про факт проведення обшуку в стислі терміни (наприклад, 24 години) з врученням йому під підпис копії протоколу обшуку. Також бажано в разі, якщо обшук проводить слідчий, інформувати впродовж 24 годин прокурора про факт проведення обшуку з направленням йому копії протоколу обшуку. Таким чином, бажано складати протокол у чотирьох примірниках (один до справи, один для залишення в житлі, один для вручення особі, один для прокурора). Усе це є гарантією якісного розслідування кримінальних проваджень, на основі чого реалізуються основні засади судочинства (п. 3 ч. 3 Конституції України) – забезпечення доведеності вини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР з послідовними змінами та доповненнями (станом на 15 травня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : portal.rada.kiev.ua/http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI з послідовними змінами та доповненнями (станом на 13 травня 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Лобойко М.Л. Кримінальний процес : підручник / М.Л. Лобойко. – К. : Істина, 2014. – 432 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1074011055907/pravo/kriminalniy_protstes.
4. Молдован А.В. Кримінальний процес України : [навч. посіб.] / А.В. Молдован, С.М. Мельник. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 368 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1584072048402/pravo/kriminalniy_protstes_ukrayini.
5. Кримінальний процес : [підручник] / за ред. В.Я. Тація та ін. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
6. Кримінальний процес. Особлива частина (альбом схем) : [навч. посіб.] / Л.Д. Удалова, Д.С. Савицький, О.Є. Омельченко. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 224 с.
7. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина : [підручник]. – К. : Алерта, 2014. – 420 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1670090859142/pravo/kriminalniy_protstes_ukrayini_osobлива_chastina.
8. Керевич О.В. Тактичні і процесуальні особливості проведення обшуку житла чи іншого володіння особи / О.В. Керевич // Актуальні проблеми держави і права. – О., 2014. – Вип. 74. – С. 379–385. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apdp.in.ua/V.74/pdf>.
9. Комарницька О.Б. Клопотання про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: сучасний стан та перспективи / О.Б. Комарницька // Судова апеляція. – 2014. – № 3 (36). – С. 46–55. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kia.court.gov.ua/dokuments/719/74849/komarnytska.pdf>.
10. Комарницька О.Б. Особистий обшук: сучасний стан та перспективи / О.Б. Комарницька // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 2 (23). – Т. 7. – С. 41–46. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://e-pub.aau.edu.kia.ua>.
11. Рубежанська О.В. Правові підстави проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням обладнання для виготовлення наркотичних засобів / О.В. Рубежанська // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 304–307. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kul.kiev/images/chosop/2014_1/chos_14_1.pdf.
12. Страхова С.В. Актуальні проблеми застосування положень кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих дій / С.В. Страхова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 2. – С. 107–111. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lsej.org.ua/index.php/nomeri-zhurnalu?id=23>.
13. Криміналістика : [підручник] / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексеев та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 544 с.
14. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого / В.Ю. Шепітько. – Вид. 4-те, перероб і допов. – Х. : Одиссей. – 2013. – 232 с.
15. Гоч Н.В. Тактика обшуку під час розслідування ухиленнь від сплати єдиного внеску / Н.В. Гоч // Актуальні проблеми держави і права. – О., 2014. – Вип. 71. – С. 443–449. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apdp.in.ua/V.71/65.pdf>.
16. Деталі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://optimum24.com.ua/ua/stati/162-cho-robiti-yakcho-u-vas-provodyat-obshuk-v-budinku-kvartiri-abo-offisi-praktichni-poradi-praktik>.

17. Беспалий Т.І. Отримання копії протоколу обшуку / Т.І. Беспалий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/tbezpalyy/article/12142.aspx>.
18. Соснин Д.О. Обшук за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / Д.О. Сосин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://denyssosnin.com/kryminalne-pravo/%D0%BE%D0%B1%D1%88%D1%83%D0%BA-%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BC-%D0%BA%D0%BF%D0%BA>.
19. Бабенко І.Ю. Конституційні права людини, що потребують охорони на стадії досудового розслідування за законодавством України, та гарантії їх реалізації / І.Ю. Бабенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 24. – Т. 4. – С. 75–79. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk-juris.uzhnu.uz.ua>.
20. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1584072058311/pravo/kriminalniy_protsestualniy_kodeks_ukrayini_naukovo-praktichniy_komentar.
21. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1233090949171/pravo/kriminalniy_protsestualniy_kodeks_ukrayini_naukovo-praktichniy_komentar.
22. Кримінально-процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. – Х. : Право. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://законь.com/20534-naukovo-praktichniy-komentar-do-kpk-ukrayini.html>.
23. Обшук за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: аналітичні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.npp.com.ua/news/2759.html>; http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA005212.html.
24. Обшук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.net/8_60797_obshuk-ponyattya-vidi-protsestualniy-poryadok-provedennya.html.
25. Ковтуненко Л.П. Ситуаційний підхід до тактики обшуку / Л.П. Ковтуненко // Проблеми законності. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – Вип. 118. – С. 175–183.